

AKTUALNE PROBLEMY MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA KOSMICZNEGO – WYBRANE ZAGADNIENIA

CURRENT ISSUES OF INTERNATIONAL COSMIC LAW – SELECTED PROBLEMS

Streszczenie: Międzynarodowe prawo kosmiczne, po latach stagnacji, staje przed nowymi wyzwaniami. Kolonizacja ciał niebieskich, górnictwo księżycowe i inna działalność ludzka w przestrzeni kosmicznej powodują zwrócenie uwagi na delimitację tejże przestrzeni. Uwagi wymaga również udział podmiotów sektora prywatnego w podboju kosmosu. Wymagać to będzie przygotowania ram prawnych dla osób fizycznych i prawnych w prawie ze swej natury przynależącego do działu publicznego a nie prywatnego.

Słowa kluczowe: międzynarodowe prawo kosmiczne, delimitacja, wspólne dziedzictwo ludzkości, eksploatacja, eksploracja, międzynarodowa odpowiedzialność państwa.

Summary: International space law, after years of stagnation, faces new challenges. Colonization of celestial bodies, moon mining and other human activities in outer space affect the problem of delimitation of this space. The participation of private sector in the conquest of space also requires attention.

Keywords: international space law, delimitation, common heritage of humanity, exploitation, exploration, international state responsibility.

Wstęp

Ludzkość w swym rozwoju cywilizacyjnym pozostaje w nieustannej ekspansji. Wielkimi Odkryciami Geograficznymi czasów współczesnych okazuje się podbój kosmosu. Jego eksploracja wiąże się z wieloma wyzwaniami. Są one tradycyjnie identyfikowane z przeszkodami natury technicznej, te z kolei zależą od kondycji ekonomicznej danego podmiotu. Równie istotne dla działalności w przestrzeni kosmicznej są regulacje prawne. Prawo stanowi bowiem ramy dla działalności jego podmiotów. W obecnej dobie ramy te rozciągają się w wymiarze terytorialnym nie tylko na terytoria ziemskie, ale sięgają poza ziemską atmosferę. Przykładem tego są akty prawne będące źródłami międzynarodowego prawa kosmicznego. Prawo to stanowi wyspecjalizowany dział prawa międzynarodowego publicznego, regulujący działalność podmiotów tego prawa w sferze kosmicznej. Porozumienia międzynarodowe wymienionego działu prawa to m.in. Układ

o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi z 1967 r. oraz Układ normujący działalność państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich z 1979 r. (Dz. U. z 1973 r. nr 27, poz. 154, Rezolucja 34/68 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 5 grudnia 1979 r.).

Postanowienia wskazanych porozumień międzynarodowych w dacie ich zawarcia miały pełnić kanwę dla działalności państw w kosmosie. Z perspektywy historii prawa okres, który upłynął od ich zawarcia nie jest długi. Z drugiej strony reżim prawny mórz i oceanów pod rządami Konwencji o prawie morza z 1982 r. jest znacznie młodszy (Dz. U. z 2002, nr 59, poz. 543). Można stwierdzić, że wytworzył on bardziej wyspecjalizowane rozwiązania prawne. Po okresie stagnacji w realizacji kosmicznych programów, wybiera się kolejne cele, jakimi są np. kolonizacja Marsa czy górnictwo księżycowe, a nawet asteroidalne. Należy podkreślić, iż szeroki udział w wymienionej działalności będą miały podmioty sektora prywatnego.

Przedmiotem niniejszej publikacji nie jest szczegółowa analiza postanowień porozumień międzynarodowych z zakresu międzynarodowego prawa kosmicznego. Została ona już omówiona w literaturze. Wyeksponowanym problemem będzie natomiast przedstawienie hipotetycznego kierunku prac legislacyjnych nad regulacjami prawnymi działalności państw w przestrzeni kosmicznej ograniczonej do górnictwa kosmicznego czy kolonizacji ciał niebieskich. Tym samym celem staje się ocena istniejącego stanu prawnego zawężonego do dwóch wyżej wymienionych układów międzynarodowych, ze względu na swe wyjściowe znaczenie w działalności państw w przestrzeni kosmicznej, a także próba wskazania możliwych kierunków ewolucji norm międzynarodowego prawa kosmicznego w omawianym wymiarze działalności.

Terytorium w prawie międzynarodowym

W prawie międzynarodowym ugruntowany został podział terytoriów na dwa zasadnicze rodzaje: podlegające suwerenności państwowej i niepodlegające tejże suwerenności (Bierzanek, Symonides, 2004, s. 193). W zależności od przyjętej podstawy, podział logiczny terytoriów może przedstawiać się odmiennie. W ten sposób można przedstawić terytoria lądowe i morskie lub też ziemskie i powietrzne. Dalsze zastosowanie różnych kryteriów geofizycznych czy prawnych może podlegać podziałom logicznym dalszej klasyfikacji. I tak, nie rozróżniając szczegółowych kryteriów, terytoria składające się obszarów danego państwa, to: enklawy i pół enklawy, wody morskie i śródlądowe, podziemia czy przestrzeń powietrzną.

Termin *terytorium* jest często intuicyjnie kojarzony z określonym wycinkiem powierzchni ziemskiej, zamkniętej wytyczonymi granicami, stanowiący tym samym obszar danego państwa, lądowy lub morski. Takie jego postrzeganie jest nierozzerwalnie związane z przytoczonym powyżej, uwzględnianym w naukach prawnomiędzynarodowych, wyróżnieniem terytoriów podlegających suwerenności państwowej. Skutkuje to uznaniem zwierzchnictwa terytorialnego państwa nad danym obszarem, nad którym wykonuje ono suwerenność. Tym samym państwo w stosunku do swego terytorium ma kompetencje dla wykonywania funkcji państwowych (Łaski, 2013, s. 18).

Działalność państw nie jest ograniczona jedynie do kompetencji własnych. Niezwykle często podmioty te wykazują aktywność w kwestii realizowania swych wspólnych lub partykularnych interesów na zewnątrz suwerennej ich przestrzeni. W świetle stosunków międzynarodowych, których państwa są podmiotami i kreatorami zarazem, „*interes*” będzie swoistym pomostem między potrzebami a celami państw. Określenie potrzeby, rozpoczyna proces dochodzenia do osiągnięcia określonego celu (Kubiak, 2012, s. 15-16). Cele, jako wypadkowe potrzeb mogą mieć bardzo zróżnicowany charakter. Na tym tle dochodzi zazwyczaj do krzyżowania czy nawet wykluczania się interesów państw w terytoriach, które można określić jako przygraniczne czy wręcz nie podlegające suwerenności państwowej, mające zatem międzynarodowy charakter. Status ten posiadają morze otwarte, dno i podziemie morskie poza granicami jurysdykcji państw, Antarktyka oraz przestrzeń kosmiczna.

Z punktu widzenia wielorakich interesów państw ostatni z wymienionych obszarów jest w szczególności interesujący. Złożyło się na to wiele czynników.

Wspólne dziedzictwo ludzkości jako zasada międzynarodowego prawa kosmicznego

W głównej mierze czynnikiem tym jest rozwój myśli naukowo technicznej. Rozwój ten nie może być już jednak postrzegany w obecnej dobie w taki sam sposób jak w pierwszych dekadach drugiej połowy XX w. Niewątpliwie ówczesnie umożliwił on rewolucyjną zmianę w eksplorowaniu środowisk do tamtej pory niedostępnych dla człowieka. Jest to na przykład amerykański program lotów kosmicznych z wykorzystaniem wahadłowców. Skutkiem wykorzystania nośników wielokrotnego użytku, możliwym stało się zbadanie nie tylko obszarów kosmosu bliskich orbicie Ziemi, lecz również spojrzenie w jego głąb. Wydaje się jednak, iż po okresie recesji w płaszczyźnie badań kosmicznych, współcześnie jesteśmy świadkami rewolucji w tym zakresie. Skutkiem zachodzących w tej dziedzinie aktywności naukowej człowieka jest nie tyle potencjalna eksploracja, co eksploatacja bardziej odległych zakątków Wszechświata. Bliska perspektywa kolonizacji Księżyca i Marsa generuje również problemy natury prawnej, na gruncie wyspecjalizowanego działu prawa międzynarodowego publicznego jaką jest międzynarodowe prawo kosmiczne (dalej: prawo kosmiczne). Jest to o tyle istotne, iż wyzwanie podjęcia się podróży, kolonizacji i eksploatacji wymienianych ciał niebieskich stanie się udziałem nie tylko państw, a zatem stron porozumień międzynarodowych prawa kosmicznego, lecz również przedsiębiorstw sektora prywatnego, tradycyjnie wywodzących się z prawa wewnętrznego.

W obliczu skali planowanych programów eksploracji i eksploatacji Kosmosu wraz z ciałami niebieskimi, ściśle Księżycem, Marsem, ewentualnie wybranymi asteroidami, prawdopodobna jest dezaktualizacja niektórych obecnych rozwiązań prawnych międzynarodowego prawa kosmicznego

Wypracowane w ubiegłym wieku rozwiązania prawne, dały podstawy do podjęcia i rozwijania współpracy i działalności w przestrzeni kosmicznej. Stało się to w głównej mierze poprzez rozwój form instytucjonalnych tejże aktywności, gwarantujący wszyst-

kim członkom społeczności międzynarodowej możliwość zaangażowania się w powyższą współpracę i działalność. Aby tak mogło się stać, wymagało to uprzedniego ustalenia reguł dopuszczalności wykorzystania przestrzeni kosmicznej.

Pierwotnie próby uregulowania statusu prawnego przestrzeni kosmicznej, zasadniczo opierały się na prostej recepcji pojęć cywilistycznych. Ze względu na specyfikę przestrzeni mającej być objętą regulacjami prawnymi, niemożliwym stało się jednak zastosowanie instytucji np. *res nullius* oraz *res communis* (Górbiel, 1985, s. 13-20). Logiczną konsekwencją bezpośredniej recepcji elementów prawa prywatnego do prawa publicznego, byłoby uznanie konsekwencji uznania przestrzeni kosmicznej za rzecz niczyją albo wspólną. W pierwszym przypadku wymagałoby to zaakceptowania ewentualnego jej zawłaszczenia wskutek zasiedzenia, w drugim, komplikacji wynikających ze wskazania udziałów w rzeczy wspólnej lub jej podziału.

Współczesne prawo traktatowe daje podstawy do uznania analizowanej przestrzeni ludzkiej działalności za wspólne dziedzictwo ludzkości.

Wspólne dziedzictwo ludzkości jako koncepcja czy idea, znana jest zarówno naukom prawnym, jak i innym dyscyplinom naukowym, w szczególności filozofii czy ekonomii. Rozważając przedmiotowe zagadnienie na gruncie filozoficznym należy wiązać je z naturalistycznym nurtem tej nauki. W literaturze panuje pogląd, iż pojęcie to rewitalizuje rozumienie ludzkości wywodzące się z filozofii stoickiej (Baslar, 1998, s. 9). Filozoficzne korzenie wspólnego dziedzictwa ludzkości są punktem wyjścia do rozważań tej idei w innych naukach. Jest to konsekwencją uznania filozoficznego wątku, za skłaniający do szerszej analizy zmian zachodzących na świecie i skutków z tego wynikających. Z perspektywy historycznej wydaje się, iż przewodnie znaczenie dla dzisiejszej zasady prawa międzynarodowego jaką jest wspólne dziedzictwo ludzkości, miał pierwotnie element odnoszący się do ludzkości. Należy jednak mieć świadomość, iż prawo międzynarodowe, *ludzkość* pierwotnie ujmowało nie jako podmiot, lecz obiekt (Baslar, 1998, s. 9). Doświadczenia osiemnasto i dziewiętnastowiecznych rewolucji europejskich, obu wojen światowych, przyniosły odrodzenie międzynarodowej solidarności poprzez regulacje praw człowieka, silnie związanych z naturalistycznym nurtem prawnym (Drzewicki, 1988, s. 37). Wraz z ewolucją w dziedzinie praw człowieka dokonała się transformacja koncepcji wspólnego dziedzictwa ludzkości, ukierunkowana przede wszystkim na sferę ekonomiczną praw człowieka (Henkin, 1989, s. 270 i nast.).

Idea ta ugruntowała się jako jedna z zasad prawa międzynarodowego publicznego, w dwóch jego wyspecjalizowanych dyscyplinach, jakimi są międzynarodowe prawo kosmiczne i międzynarodowe prawo morza. Stosowanie prostych odwołań do prawa morza, celem objaśnienia instytucji prawa kosmicznego nie wydaje się jednak właściwe, na co wpływa wiele aspektów, od przestrzennych, środowiskowych, po unormowania zawarte w traktatach międzynarodowych. Tym samym np. prawna problematyka delimitacji w przestrzeni kosmicznej odbiega od jej koncepcji w warunkach prawa morza czy też regulacji krajowych.

Prawna problematyka delimitacji przestrzeni kosmicznej

Zagadnienie delimitacji przestrzeni kosmicznej nie jest obce literaturze (Bryła, 2014, s. 7-27). Próby podsumowania debaty dotyczącej tegoż zagadnienia skłaniają do wniosku, iż w problematyka ta jest bezzasadna, gdyż objęcie przestrzeni kosmicznej zasadą wspólnego dziedzictwa ludzkości wyklucza możliwość delimitacji (Bryła, 2014, s. 7-27). Trudno nie zgodzić się z takim stanowiskiem, jednakże obecny katalog źródeł międzynarodowego prawa kosmicznego wraz z prognozowanym rozwojem działalności państw wymaga niebezpiecznego podejścia w tej materii. Oczywiście jest bowiem, pomijając prawa i obowiązki państw wynikające z zasady wspólnego dziedzictwa ludzkości, iż niemożliwym jest podział czegoś, co w istocie nie stanowi terytorium. Jednakże Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi z 1967 r. czy Układ normujący działalność państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich z 1979 r. nie odnoszą się wyłącznie do przestrzeni kosmicznej, lecz swego rodzaju dających się wyodrębnić obszarów, jakimi są ciała niebieskie.

Uwaga ta nie ma na celu podważać zasady wynikającej z art. 2 pierwszego z wymienionych Układów, iż przestrzeń kosmiczna, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, nie podlega zawłaszczeniu przez państwa ani poprzez ogłoszenie suwerenności, ani w drodze użytkowania lub okupacji, ani w jakikolwiek inny sposób. Należy zwrócić jednak uwagę, iż praktycznie tylko przestrzeń kosmiczna stanowi wymiar, który w zasadzie niemożliwy jest poddaniu go delimitacji. Jednoczesny brak wiążącej definicji przestrzeni kosmicznej, a przynajmniej innego niż popartego zwyczajem wskazania zewnętrznych granic terytorium powietrznego państw, czyni to jeszcze trudniejszym. Ciała niebieskie natomiast stanowią powierzchnie, które mogłyby fizycznie stać się przedmiotem delimitacji. W umowach brak jest definicji ciała niebieskiego. Szukać należy ich zatem w klasyfikacjach powszechnie przyjętych na gruncie astronomii. Na tej podstawie przyjęć można np. rozróżnienie między planetą a planetoidą, czego kryterium będzie ich średnica, wynosząca w przypadku asteroid do około 1000 km. Brak prawnej definicji powoduje konieczność ustalenia statusu prawnego planetoid o większej średnicy i czy są one w ogóle jeszcze tego rodzaju ciałami niebieskimi, a zatem czy rozciąga się na nie zasada wspólnego dziedzictwa ludzkości.

Wyrażona w art. 2 Układu o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi z 1967 r. zasada niezawłaszczania przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich przez państwa, uzasadnia refleksję nad sposobami uregulowania działalności państw w przestrzeni, a w szczególności na ciałach niebieskich, w kontekście przyszłego rozwoju górnictwa np. księżycowego czy kolonizacji Marsa, jeśli niemożliwym jest ich delimitacja i wykonywanie zwierzchnictwa terytorialnego. Nabiera to jeszcze większego znaczenia z perspektywy rozwijającego to unormowanie Układu określającego działalność państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich z 1979 r. Mimo jego marginalnego znaczenia ze względu na znikomą liczbę ratyfikacji oraz przedmiotu regulacji, odnoszącej się generalnie do pokojowego użytkowania wskazanych w nim ciał niebieskich, niektóre z unormowań

wyraźnie nawiązują do problematyki eksploracji i eksploatacji w przestrzeni kosmicznej. Układ ten w przepisie art. 4 stawowi, iż badanie i wykorzystywanie Księżyca przynależą do całej ludzkości oraz będzie prowadzone dla dobra i w interesie wszystkich państw bez względu na stopień ich rozwoju gospodarczego oraz naukowego. Tym samym dalsze przepisy omawianej umowy międzynarodowej wprowadzają w zasadzie wolność prowadzenia badań naukowych na Księżycu. Państwa na zasadzie równości i zgodnie z prawem międzynarodowym mają np. prawo zbierania i zabierania z Księżyca próbek minerałów lub innych substancji i ich dalszego wykorzystywania podczas badań naukowych. Jedy-nym warunkiem pozostaje obowiązek badań i wykorzystywania Księżyca bez naruszenia równowagi jego środowiska, przede wszystkim w wyniku wprowadzania obcej materii, co w odwrotnym stosunku dotyczy również Ziemi. Układ uprawnia jego sygnatariuszy do prowadzenia działalności na powierzchni oraz pod powierzchnią Księżyca. Wszelka związana z tym działalność towarzysząca eksploracji i eksploatacji, taka jak np. lądowa-nia i starty obiektów kosmicznych, rozbudowa infrastruktury w obszarze takiej aktyw-ności nie powinna przeszkadzać działalności innych państw na Księżycu, w żadnej jego części.

Wskazany wyżej zakres regulacji wynikający z przytoczonych porozumień między-narodowych, nie miał do tej pory możliwości być zweryfikowany w praktyce. Przepisy te wychodzą naprzeciw zasadzie wspólnego dziedzictwa ludzkości, która podkreślona została w treści art. 11 Układu normującego działalność państw na Księżycu i innych cia-łach niebieskich z 1979 r. Wydaje się jednak, iż nie dają podstaw do jej realizacji w prak-tyce. Nie istnieje bowiem żaden międzynarodowy reżim prawny, mimo deklaracji stwo-rzenia takiego systemu, który wprowadzałby zasady organizacji i kontroli działalności państw w przestrzeni kosmicznej i ciałach niebieskich.

Sytuacja ta rodzi wiele pytań. W jaki sposób uregulować dostęp do np. ewentualnych księżycowych zasobów mineralnych, państwom na zasadzie równości. Przypomnieć na-leży, iż Układ księżycowy stanowi o równym dostępie w każdej części naturalnego sateli-ty Ziemi, dotyczy to również części uprzednio przygotowanej do działalności. Czy złoża takie należy traktować jako wspólnie użytkowane – w jakich częściach i na jakich zasa-dach? Czy decyduje pierwszeństwo użytkowania – jest to niemożliwe do zaakceptowa-nia, gdyż jednocześnie determinowałoby zawłaszczenie, a to wyklucza zasada wspólnego dziedzictwa ludzkości. Należy również zwrócić uwagę, iż wątpliwościom tym towarzy-szy brak powszechności regulacji ujętych w Układzie z 1979 r. W powiązaniu z deklara-cyjnym charakterem przepisów porozumienia z 1967 r. prowadzić to może do praktyki nadinterpretacji postanowień współczesnego międzynarodowego prawa kosmicznego w dziedzinie potencjalnej działalności wydobywczej na Księżycu.

Podmioty sektora prywatnego w płaszczyźnie międzynarodowego prawa kosmicznego

Działalność ta w sferze podmiotów nią zainteresowanych, przesuwa się w obecnej dobie z sektora publicznego do sektora prywatnego. Przykładu takiej transformacji

cji dostarczają Stany Zjednoczone. Państwo to jest siedzibą takich firm jak m.in. Deep Space Industries i Planetary Resources, podejmujących wysiłki w celu pozyskania pozaziemskich surowców. W 2015 r. Senat Stanów Zjednoczonych przyjął ustawę, której przepisy wprowadziły regulacje prawne w zakresie górnictwa asteroidalnego, w szczególności w wymiarze prawa własności pozyskanych zasobów mineralnych (Public Law 114–90–NOV. 25, 2015). Czy można zatem bezkrytycznie uznać ten fakt za obrazę postanowień Układu z 1967 r. ujętych w art. 2 stanowiącym, iż „Przestrzeń kosmiczna, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, nie podlega zawłaszczeniu przez państwa ani poprzez ogłoszenie suwerenności, ani w drodze użytkowania lub okupacji, ani w jakikolwiek inny sposób” (Ziemnicki, pobrano 10 maja 2018 r. z: www.space24.pl/50-lat-traktatu-o-przestrzeni-kosmicznej)? Czy prace legislacyjne senatu Stanów Zjednoczonych, należy uznać za próbę usankcjonowania własności zasobów mineralnych pozyskanych z ciał niebieskich, poprzez użycie zmiennej podmiotowej w cytowanym przepisie jako osoby prawnej, a nie podmiotu prawa międzynarodowego jakim jest państwo? Ekspansja firm z sektora prywatnego nie jest cechą charakterystyczną wyłącznie zauważalną w wymiarze przestrzeni kosmicznej. Konsorcja międzynarodowe od wielu lat prowadzą bowiem działalność wydobywczą na dnie morskim i jego podziemiu poza granicami jurysdykcji państw.

Dno morskie i jego podziemie poza granicami jurysdykcji państw, czyli Obszar, w aspekcie prawnym jego użytkowania oparte zostało również na zasadzie wspólnego dziedzictwa ludzkości. Konwencja o prawie morza z 1982 r. stanowi wprost, iż Obszar i jego zasoby stanowią wspólne dziedzictwo ludzkości. W myśl postanowień tejże regulacji nie są dopuszczalne żadne roszczenia co do Obszaru lub jego zasobów ze strony jakiegokolwiek państwa ani żadne państwo nie jest uprawnione do wykonywania suwerenności lub suwerennych praw nad jakąkolwiek częścią Obszaru. Przepis wprowadzający niniejszą regulację, w odróżnieniu do jego odpowiednika w Układzie o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi z 1967 r. powyższą zasadę wprowadza również w stosunku do osób fizycznych oraz prawnych. Zauważyć, jednakże należy, iż językowa wykładnia pierwszej części przepisu art. 137 Konwencji o prawie morza skłania do wniosku, iż w stosunku do zasobów roszczeń nie mogą zgłaszać państwa, zaś w odniesieniu do wszystkich części Obszaru, państwa jak i osoby fizyczne oraz prawne. W przypadku prawa morza, Konwencja z 1982 r. nie dopuszcza wątpliwości co do statusu prawnego zasobów mineralnych Obszaru. Art. 1 Aneksu III tejże Konwencji, normującego warunki poszukiwania, eksploracji i eksploatacji, stanowi, iż „Tytuł do minerałów nabywa się po ich wydobyciu zgodnie z niniejszą Konwencją”. Podstawową jednak różnicą między regulacjami prawnymi Obszaru i przestrzeni kosmicznej jest to, iż w pierwszym przypadku zasada wspólnego dziedzictwa ludzkości zyskała rozwinięcie w międzynarodowym reżimie prawnym opartym na kompetencjach organizatorskich, kontrolnych i prawotwórczych organizacji międzynarodowej, jaką jest Organizacja Dna Morskiego. Podobny system, który objąłby przepisami prawa międzynarodowego zasady eksploatacji zasobów mineralnych Księżyca i innych ciał niebieskich, pozostaje w sferze deklaracji art. 11 ust. 5 Układu z 1979 r.

Rozwiązania prawne zastosowane w międzynarodowym prawie morza względem działalności wydobywczej osób fizycznych i osób prawnych w Obszarze, mogą posłużyć za przykład ewentualnych przyszłych praktyk legislacyjnych w tym przedmiocie dla przestrzeni kosmicznej. System ten co prawda wydaje się nie być wolnym od wad czy wątpliwości towarzyszących przede wszystkim instytucji prawnej państwa sponsora, jest jednak dobrym przykładem obrazującym zagadnienie odpowiedzialności państw za podmioty działające w ich imieniu, w tym podmioty sektora prywatnego (Tarnacki, 2014, s. 168 i nast., Wolfrum, 2008, s. 822).

Co do zasady uprawnienie do prowadzenia działalności w Obszarze skutkuje tym, iż podmiot, który uzyskał licencję na wydobywanie minerałów, ponosi odpowiedzialność międzynarodową lub cywilną za szkodę powstałą wskutek bezprawnych czynów podczas jego operacji. Odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa państw w literaturze identyfikowana jest bezpośrednio, czyli jako działalność organów państwa i pośrednią jako odpowiedzialność państwa za działania własnych obywateli czy osób prawnych (Brodecki, 1983, s. 23). Oznacza to, iż podmiot prawa międzynarodowego ponosi odpowiedzialność niezależnie od tego czy zaniedbał on zapewnienia odpowiednich ram prawnych dla swych organów, czy też nie. W drugim natomiast aspekcie państwo nie jest zobowiązane do odpowiedzialności za swoich obywateli, chyba że mają oni status jego organów, czyli reprezentują to państwo (Brodecki, 1983, s. 23).

W 2010 r. Rada Organizacji Dna Morskiego zwróciła się do Międzynarodowego Trybunału Prawa Morza o wydanie opinii w problematyce obowiązków prawnych i zobowiązania państw w zakresie działalności sponsorowanej w Obszarze; jaki jest zakres odpowiedzialności podmiotów za uchybienie przepisom międzynarodowego prawa morza przez podmiot, za który poręczono na podstawie unormowań Konwencji o prawie morza z 1982 r.; jakie są niezbędne środki, które państwo poręczające musi podjąć by właściwie wypełnić swe obowiązki jako poręczyciela (ISBA/16/C/13). Zagadnienia te są aktualne w kontekście przytoczonej polityki Stanów Zjednoczonych w stosunku do zasobów mineralnych ciał niebieskich. Wydaje się bowiem, iż wskazana praktyka legislacyjna tworzy ramy dla działalności w przestrzeni kosmicznej opartej na sektorze prywatnym, poręczanym przez państwo.

W opinii Międzynarodowego Trybunału Prawa Morza *odpowiedzialność* znaczy tyle co obowiązek, zobowiązanie lub powinność do czegoś. Podkreślono przy tym, iż zwroty *responsibility* i *liability*, choć w potocznej angielszczyźnie mogą być traktowane jako synonimy, to w tekście prawnym nimi nie są. Pierwszy z nich, oznacza powinność, w znaczeniu obowiązku pierwszego stopnia, podczas gdy drugi jest powinnością jako konsekwencją naruszenia obowiązku pierwszego stopnia (List of cases: No. 17 advisory opinion of 1 February 2011, ITLOS Reports 2011, p. 10, s. 30-31). Podmioty, za które poręczono muszą spełniać następujące dwa warunki: więź z państwem (w przytaczanym przypadku stroną Konwencji o prawie morza), powstała na kanwie obywatelstwa bądź to efektywnej kontroli (List of cases: No. 17 advisory opinion of 1 February 2011, ITLOS Reports 2011, p. 10, s. 30-31). Efektywna kontrola może wyrażać się w kontroli ekonomicznej podmiotu, równoległe do kontroli ze strony prawa, a także po prostu poręczenie (Lodge, 2013, s. 139). „Odpowiedzialność” w tym ujęciu używana jest dla powinności

podmiotu, przy jednoczesnym zwolnieniu go z odpowiedzialności za każdy czyn o znamionach deliktu popełniony przez jednostkę mu podlegającą. Tym samym wymaga się od państwa poręczającego zapewnienia w jego systemie prawnym przepisów o randze ustawowej i wykonawczej, a także podjęcia środków administracyjnych gwarantujących przestrzeganie przez wykonawcę obowiązków oraz zwolnienie państwa poręczającego od odpowiedzialności.

Zakończenie

U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act wprowadza w amerykańskim systemie prawnym zasady konkurencyjności dla górnictwa w kosmosie, zasady wydawania licencji, jurysdykcji federalnej itp. Wydaje się zatem, iż akt ten jest załącznikiem wymogów o przepisach w randze ustawowej, a także o środkach administracyjnych gwarantujących przestrzeganie przez wykonawcę jego obowiązków oraz zwolnienie państwa poręczającego od odpowiedzialności. Jest również ważnym sygnałem, iż rozważania wymaga przygotowanie międzynarodowych reguł prawnych, uwzględniających rolę organizatorsko – kontrolną wyspecjalizowanej organizacji międzynarodowej w zakresie pozyskiwania pozaziemskich zasobów mineralnych. Dotychczasowe źródła międzynarodowego prawa kosmicznego, w obliczu realnej kolonizacji wybranych ciał niebieskich i górnictwa kosmicznego na nich, są niewystarczające pod względem regulacyjnym. Rozwiązania prawne Układów z 1967 r. i 1979 r. należy oceniać w kategoriach deklaracji. Choć wprowadzone nimi zasady użytkowania przestrzeni kosmicznej noszą znamiona równości, w praktyce jest ona fikcją. Oczywistą barierą są tu przeszkody technologiczno – ekonomiczne, pozwalające jedynie wąskiej grupie państw uczestniczyć w podboju kosmosu. Równie niewątpliwym jest fakt, iż równość w prawie międzynarodowym, jest równością wobec prawa, niemniej w obecnym stanie prawnym nie ma organizacji międzynarodowej na podobieństwo Organizacji Dna Morskiego w systemie prawnym Obszaru, która byłaby wyposażona w kompetencje umożliwiające organizowanie i kontrolowanie wykonywania zasady wspólnego dziedzictwa ludzkości w środowisku kosmicznym.

Należy zwrócić uwagę, iż środowisko to jest specyficzne i ekstremalne. Państwa wyposażone w technologię umożliwiającą penetrację przestrzeni kosmicznej nie powinny z tych względów unikać współpracy. Warunki panujące poza ziemską atmosferą powodują, iż uczestnicy eksploracji kosmosu powinni móc korzystać nie tylko z rozwiązań technicznych, ale również prawnych, umożliwiających wzajemność we wszystkich płaszczyznach działalności. Również, mimo zaangażowania środków finansowych przez te podmioty, które biorą udział w eksploracji kosmosu, a z czasem zapewne i eksploatacji, trudno w dalszej perspektywie wyobrazić sobie by brak rozwiązań prawnych odnoszących się do korzyści z teŹe działalności dla ludzkości jako całości, był dla niej poŹądany.

Bibliografia

- Baslar K. (1998). *The concept of the common heritage of mankind in international law*. The Hague/Boston/London.
- Bierzanek R., Symonides J. (2004). *Prawo międzynarodowe publiczne*. Warszawa.
- Brodecki Z. (1983). *Odpowiedzialność za zanieczyszczenia morza*. Gdańsk.
- Bryła J. (2014). Delimitacja przestrzeni kosmicznej: cel, zasadność, rywalizacja interesów, *Prace i Studia Geograficzne*. T. 54.
- Buffard I., Crafford J., Pellet A., Wittch S. (Red.). (2008), *International Law, Between Universalism and Fragmentation*. Leiden/Boston.
- Drzewicki K. (1988). Prawo do rozwoju: studium z zakresu praw człowieka, *Zeszyty naukowe – Uniwersytet Gdański: Rozprawy i Monografie, Tom 122*. Gdańsk.
- Górbiel A. (1985). *Międzynarodowe prawo kosmiczne*. Warszawa.
- Henkin L. (1989). *International Law: Politics, Values and Functions: General Course on Public International Law*. The Hague.
- Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 1982 r. (Dz. U. z 2002, nr 59, poz. 543).
- Kubiak K. (2012). *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*. Warszawa.
- Lodge M. W. (2013). Implementation of the Common Heritage of Mankind. W: H. N. Schreiber, J. Paik (Red.) *Regions, Institutions and Law of the Sea. Studies in Ocean Governance*. Leiden/Boston.
- Łaski P. (2013). *Nabycie i utrata terytorium w świetle prawa międzynarodowego. Zarys problematyki*. Szczecin. No. 17 advisory opinion of 1 February 2011. (ITLOS Reports 2011).
- Schreiber H. N., Paik J. (Red.). (2013). *Regions, Institutions and Law of the Sea. Studies in Ocean Governance*. Leiden/Boston.
- Tarnacki R. (2014). Badanie i eksploatacja działek zarezerwowanych w Obszarze przez spółki z krajów rozwiniętych i rozwijających się. *Prawo Morskie t. XXX*. Gdańsk.
- Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi z 1967 r. (Dz. U. z 1973 r. nr 27, poz. 154).
- Układ normujący działalność państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich z 1979 r. (Rezolucja 34/68 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 5 grudnia 1979 r.).
- U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act (Public Law 114–90—NOV. 25, 2015)
- Wolfrum R. (2008). Liability for Environmental Damage in Antarctica: Supplement to the Rules on State Responsibility or Lost Opportunity. W: I. Buffard, J. Crafford, A. Pellet, S. Wittch (Red.). *International Law, Between Universalism and Fragmentation*. Leiden/Boston.